

BUXORO VILOYATI
HOKIMLIGI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

BUXORO
DAVLAT
UNIVERSITETI
1930

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH
DEPARTAMENTI

DAVLAT TILI - TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA
MIQYOSIDAGI
ILMIY-AMALIY ANJUMANI

21-Oktabr

O'zbek tiliga davlat tili
maqomi berilgan kun
muborak bo'lsin!

BUXORO-2020

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

DAVLAT TILINI RIVOJLANTIRISH DEPARTAMENTI

BUXORO VILOYAT HOKIMLIGI

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

*(O'zbek tiliga Davlat tili maqomi berilganligining 31 yilligiga
bag'ishlangan respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari)*

BUXORO, 2020-yil, 16-oktabr

---

	shakllantirish algoritmi	
Usmonova S.	Qo'qon shahri tarixiy mikrotoponimlarining lug'aviy qatlamlari	513
Yoqubova Sh.	So'z birikmalari tasnifini matn asosida o'rganish	517
Zaripova A.	Xayrlashuv – fatik muloqotning bir ko'rinishi sifatida	522
Zoxirov N.	Madaniy aloqalarni rivojlantirishda milliy va xorijiy tillarning o'rni	526
Sharipova F.	Язык - душа народа и зеркало, в котором отражаются наши мысли и устремления	529
Shirinova A.D.	An'anaviy mavzuning yangicha talqini	532

6-SHO'BA: BADIY SO'Z SAN'ATI VA LINGVOPOETIKA

Muallif (lar)	Mavzu	Bet
Adizova N.I.	Ona tili umummillat mulkidir	536
Adizova N.B.	Qiziqmachoqlarning bolalar ma'naviy kamolotida tutgan o'rni	540
Adizova O.	Biografik metodning taraqqiyotida fransuz adabiyotshunosi Sharl Sent B'yovning o'rni	544
Azimova M. S.	Obidalarni kuylagan muarrix shoir	548
Baxshilloeva M.I.	"G'aroyib us-sig'ar" devonidagi an'anaviy obrazlar, ularning g'oyaviy-badiiy vazifalari	551
Davlatova D.Sh.	Qadring baland bo'lsin, ona tilim!	555
Dosjanova G.D.	Qaraqalpaq tilinde seslik simvolizm ham seslerdin poetikaliq xizmetleri	559
Ergasheva L.	O'zbek tili - faxrimiz, g'ururimiz	561
Eshonqulov H.P.	Ma'shuqa epitelarining istioralashib qofiyaning hosil qilishi	564
Hamdamova N.E.	Nutqimizdagi lingvoma'naviy vositalar tadqiqi	568
Hayitov Sh.A.	Hofiz ijrosidagi bir so'z qimmati	571
Hamroeva H. Murodova M.	Enaxon Siddiqova she'riyatida metafora	574

БИОГРАФИК МЕТОДНИНГ ТАРАҚҚИЁТИДА
ФРАНЦУЗ АДАБИЁТШУНОСИ ШАРЛЬ СЕНТ
БЪЁВНИНГ ЎРНИ

О.Адизова – БухДУ доценти

АННОТАЦИЯ. XIX асрнинг биринчи ярмида француз илмий-адабий муҳитида бадиий ижод намунаси орқали кириб келган Шарль Сент Бъёвнинг биографик метод асосида ўрганилган асарлари таҳлилга тортилган. Олим ўз ижодида тарихий-бадиий муаммолар талқинида ўзига хос индивидуал таҳлил тамойилига таянилганлиги ҳақида муносабат билдирилган.

XIX асрнинг биринчи ярми француз илмий-адабий муҳитида бадиий ижод намунасини биографик метод асосида ўрганиш сари дадил қадам ташланди. Аниқроғи, Сент-Бъёв ижодкорга ва у яратган асарга, албатта, оилавий муҳити, ижтимоий шароити ва ҳолати, яқинлари билан муносабати, атроф-муҳити, диний қарашлари, табиатга муносабати, шахсий ютуқ ва камчиликлари, ожиз томонлари, касаллиги, орзу-интилишлари ва бошқалар таъсир кўрсатишини ўз тадқиқотлари орқали асослаб берди. Натижада олимнинг бу борадаги қарашлари акс этган “XVI аср француз поэзияси ва театрининг тарихий ва танқидий обзори” (1828), “Адабий портретлар” (1836-1839), “Душанба кунларидаги суҳбатлар” (1851-1862), “Янги душанба кунлари” (1863-1870), “Империя даврида Шатобриан ва унинг адабий гуруҳи” (1861) китоблари кўпчилик эътиборига тушди. Шу асосда Сент-Бъёв биографик методнинг назарий асосчиси сифатида тан олинди. Бироқ бу тадқиқ усулининг илдизлари жуда қадимга бориб тақалади. Адабиётшунослик илмида азадан биографик методга хос хусусиятлардан фойдаланиб келинган.

Европа ижтимоий муҳитида Уйғониш даврига келиб, инсон тасвири ва талқини ўзаришга юз тутгани маълум. Шундан сўнг инсон моҳиятан яратик эмас, балки яратувчи ҳам экани асослана бошланди. Адабиётда инсонпарварлик тарғиби кучайиб, ҳатто бу асосий йўналишга айланди. Архаик адабиётда маъбудлар бошқарувида талқин этиб келинган инсон образи Уйғониш даври адабиётида эксцентрик тадқиқ объекти мақомини эгаллади. Энди барча нарсалар: борлиқ ва мавжудот, воқелик ва ҳаракат, макон ва замон кабилар

инсоннинг шахсиятига боғлаб талқин этила бошланди. Одамзотнинг борлиққа таъсир кўрсата олиш қудрати, унинг ақл-заковати, қўл кучи билан яратилган предметлар (кема, тўп, милтиқ сингари), маконлар (қалъа, саройлар) тасвири ва тарғиби бадий асарларда етакчи ўрин эгаллай бошлади.

Маълумотларга қараганда, Шарль Сент-Бьёв 1821 йили Бурбон номидаги коллежда таълим олган вақтида фалсафа ўқитувчиси Дамироннинг “Ҳар қандай ижод намунаси муаллиф шахсияти билан бир бутунликда ўрганилиши лозим” деган фикри эътиборини тортган. Дамироннинг бундай фикрга келишига “Француз фалсафаси тарихи” китоби асос яратган. Шу-шу, бу китоб талаба Шарлнинг ҳам энг сеvimли китобига айланган. Коллежда ва кейинги таълим жараёнларида табиат, физиология, химия, медицина, мантиқ, тил ва адабиёт илmlарини мукамал ўрганган Сент-Бьёв учун Дамирон фикрлари умри ва ижодий фаолияти давомида таянч концепция бўлиб қолади.

Сент-Бьёв 1829 йил биринчилардан бўлиб илмий салоҳиятчилар тўғарагини очган ва қобилиятли ижодкор ёшлар билан ишлаган. Улардан ижодкорлар гуруҳини тузиб, “Шарль Огюстен де Сент-Бьёв Биографик мактаби”ни ташкил этган. Шунинг таъсирида у 1829 йилдан бошлаб “Ревю Париж” журналида илк адабий портретларини чоп эта бошлаган.

Сент-Бьёв 1832 йилдан адабиётда портрет жанри устида ижод қилишда фаоллик кўрсатди. Унинг дастлабки илмий тадқиқоти айнан фалсафий мавзуда бўлиб, “Барҳаёт руҳ ҳақида” деб номланади. Шундан сўнг олим Корнель, Буало, Лафонтен айниқса, романтизм адабиётининг қатор вакиллари ҳақидаги адабий портретларини бирма-бир эълон қила бошлади. Кейинчалик эса уларни жамлаб, “Адабий портретлар” номи билан тўплам ҳолида нашр қилдирди. Унда муаллиф: “Мени ҳар доим хатлар, суҳбатлар, фикрлар, характерларнинг ўзига хос турли фазилатлари, маънавий-руҳий қиёфаси, бир сўз билан айтганда, машҳур ёзувчиларнинг биографиясини ўрганиш ўзига жалб этиб келди”, – дея алоҳида таъкидлайди.

Сент-Бьёв бу йўналишда “Адабий танқидий портрет” (“Critiques et portraits litteraires”, 1832-1836), “Адабий портретлар” (“Portraits litteraires”, 1862-1864), “Замонавий портретлар” (“Portrait

DAVLAT TILI – IJTIMOIIY TARAQQIYOT VA MILLIY YUKSALISH MEZONI

contemporains” 1869) каби асарларини яратди ва уларда ёзувчилар ижодини таҳлил қилди.

Шарль Сент-Бьёвнинг “XVI аср француз поэзияси ва театрининг тарихий ва танқидий обзори” китоби ўрта асрлар француз адабиётини, XVI аср поэзиясини, унинг Корнель, Расин, Буало, Мольер, Лафонтен сингари мумтоз намояндлари, XVIII аср ёзувчиларидан Вольтер, Дидро, Бомарше, Руссо; XIX аср қалам аҳлидан Шатобриан, Гюго, Мюссе, Жорж Санд ва Флобер ижодини тадқиқ этгани жиҳатидан диққатга сазовордир. Олим ўз китобида бу ижодкорларнинг биографияси билан ижодий фаолиятига дахлдор маълумотларни синтезлаштириб, бир бутунликда талқин қилгани кўпчилиكنинг эътиборини қозонди.

Сент-Бьёвнинг биографик танқидчилиги унинг тарафдорлари ва унга қаршиларни вужудга келтирди. Бу билан Сент-Бьёв икки хил қиёфада гавдаланди: а) ўқишни биладиган ва бошқаларга бадиий асарларни ўқишни ўргатадиган киши сифатида; б) танқидчилик абадий ижодкорликдир деган таърифни ўзида намоён этган киши сифатида.

Бундан танқидчи, аввало, китобхон эканлиги англашилади. Фақат бу китобхон санъат асарини қайта яратади. XIX асрда Сент-Бьёв томонидан ривожлантирилган биографик танқидчилик шахсни яратувчанлик фаолиятининг марказига қўяди.

Сент-Бьёвнинг фикрича, ёзувчи ва унинг асари ўртасида умумий боғлиқлик бўлиши лозим. Ёзувчининг билимлари, фикрлари унинг асари яхши қабул қилиниши учун жуда муҳимдир. Бирор-бир ёзувчининг фикрларини англаш ва объектив баҳолаш учун унинг шахсини ва қандай инсон эканлигини билиш муҳимдир. Сент-Бьёв бадиий асарнинг маъзида ўрганиш лозим бўлган қалб, эътиқод, бахтли ёки бахтсиз ҳиссиётлар бор деб ҳисоблайди. Унингча, бадиий асар тайёр риторика (дабдабали нутқ)ни қўллаш орқали эмас, аксинча, истеъдод бағрида, самимий ва оддий ижоддан дунёга келиши лозим.

У бир мақоласида шундай ёзади: “Мен ҳар доим ёзишмалар, суҳбатлар, ғоялар, инсон характеридаги барча деталлар, феъл-атвор, биография, бир сўз билан айтганда, буюк ёзувчиларни яхши кўрганман; айниқса, мен айтаётган биография бошқа бир ёзувчи томонидан тузилмаган (ёзилмаган), бу борада ҳар кимнинг ўз сўзи бўлса. Бирор-бир машҳур марҳум муаллиф, шоир ёки файласуфнинг

ёзмалари билан икки ҳафтага қулфланиб оласан; уни ўрганасан; уни қайта жойига қўясан, бўш вақтингда у ҳақида яна қайта бош қотирасан, олдинга қўясан; бу деярли ўн беш кунни тоғ ён бағридаги қишлоқда Байрон, Скотт, Гётенинг портретини чизиш ёки ҳайкалини ясаш билан ўтказганингдек; бунда яратган намуналарингдан ўзингни мамнун ҳис қиласан ҳамда улар билан ўзингни юзма-юз ҳис қилишинг сенга қандайдир яқинлик бахш этади”.

Ёзувчиларнинг кундалик ҳаётдаги фаолиятларини ўрганиб туриб, Сент-Бьёв уларнинг бадиий ижоддаги чехрасини топишга ҳаракат қилди. Олимнинг француз адабиётшунослигини ривожлантиришдаги уринишлари у тенгсиз йўлбошчиси бўлмиш адабий танқидчилик тарихининг муҳим босқичини белгилаб берди.

Хулоса қилиб айтганда, биографик метод жаҳон адабиётшунослиги, хусусан, француз адабиётшунослигида шаклланиб, кенг тараққий этиб борган. Шунингдек, Сент-Бьёв ҳар қандай тарихий давр силсиласида муайян ижодкорнинг ўрнига урғу берди. Унинг маълум бир давр адабиёти ёки унинг алоҳида бир тури (ё шеърят, ё наср, ё драматургия каби) тарихий тараққиётида индивидуал ўрин эгаллашини асослади. Олим бундай тарихий-бадиий муаммолар талқинида ўзига хос индивидуал таҳлил тамойилига таяниб иш юритди.

Хуллас, замонасининг ўткир адабий танқидчиси Сент-Бьёв ўзининг талаб ва қоидалари билан илм-фан ўчоғининг узоқ тарихини санъат даражасига кўтарди. Адабий асарлар Сент-Бьёв ижодининг ажралмас қисми бўлиб, унинг методи авторнинг биографиясидаги майда-чуйда элементларигача синчковлик билан ўрганиш – генеологияси, оилавий муҳити, маълумоти, ташқи кўриниши, севги ва муҳаббат муносабатлари, иқтисодий аҳволи, юмшоқ табиатини батафсил кўрсатиб беришни тарғиб қилди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Antoine Pevé de la Grange. Histoire littéraire de la France. V.1. – Paris: Imprimerie Nationale, 1733. – P.12.
  2. G. Rhéteurs illustres. – Paris: C.I.F. Panckoucke, 1845. – P.127.
- Beuve S. Tableau historique et critique de la poésie française et du théâtre français au XVI e siècle. V.2. – Paris, Ressouvenances, 1828. – P.52.